

Folkebibliotekene i Innlandet

Statusrapport 2023

Utarbeidet av Innlandet fylkesbibliotek

Marius Græsby

Innhold

Folkebibliotekene i Innlandet	1
1. Innledning	3
2. Nøkkeltall fra bibliotekstatistikken - Innlandet.....	4
3. Egen vurdering av kvaliteten på tjenestene	6
4. Biblioteklokaler og åpningstid	8
5. Oppfølging av skolebibliotek og andre tilleggsoppgaver ..	12
6. Overordnet satsing	13
7. Folkebibliotekene i årene som kommer	15
8. Kilder	17

1. Innledning

I rapporten *Folkebibliotekloven (2014) – Hva førte den til?* undersøkte vi utviklingen innen folkebibliotekfeltet i perioden 2013–2021, både nasjonalt og i en nordisk sammenheng. Endringen av lovteksten i 2014 skulle legge til rette for et solid løft av hele sektoren, slik at det store potensialet man så i gode folkebibliotek skulle la seg realisere. Vår konklusjon var at endringen førte til økt besøk og en sterk økning i antall arrangement, men at den *ikke* førte til økt satsing på bibliotek i form av økte mediebudsjett og flere årsverk. Dette påvirker også bruken av bibliotekene. Norge ligger fremdeles langt bak sine naboland både på antall årsverk, besøk, utlån og andel aktive lånere.

I denne rapporten ønsker vi å utfylle bildet av situasjonen ved å beskrive utviklingen og den generelle ressurs situasjonen til folkebibliotekene i Innlandet. I tidsperioden 2013-2019 har vi benyttet tall for Hedmark og Oppland, eksklusiv Jevnaker og Lunner. I tillegg til den offentlige bibliotekstatistikken er hovedkildene til denne rapporten kartleggingen *Status 22* (som ble gjennomført i Innlandet i mai 2022 med 85% dekningsgrad) og en spørreundersøkelse om ressursbruk og ressursbehov (gjennomført i februar 2023 med 72% dekningsgrad). Resultater fra begge har blitt brukt i presentasjoner tidligere, men publiseres her for første gang.

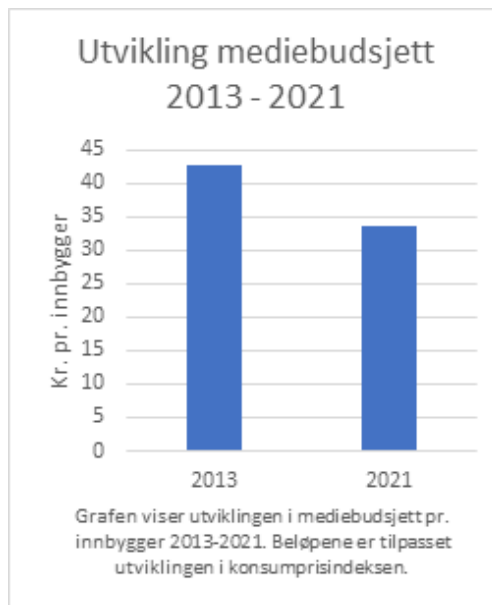
Innlandet består av totalt 46 kommuner, fordelt på følgende størrelser:

- 0 – 5 000 innbyggere: 22 kommuner
- 5 – 10 000 innbyggere: 14 kommuner
- 10 000 – 50 000 innbyggere: 10 kommuner

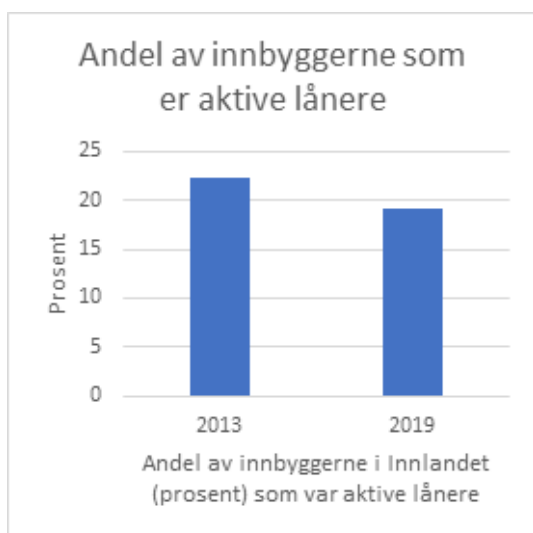
2. Nøkkeltall fra bibliotekstatistikken - Innlandet

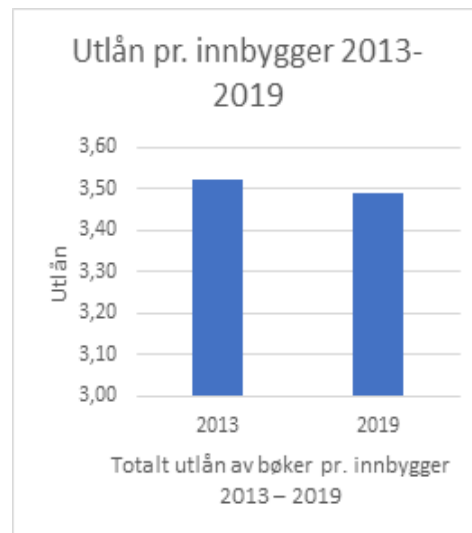
Figur 1

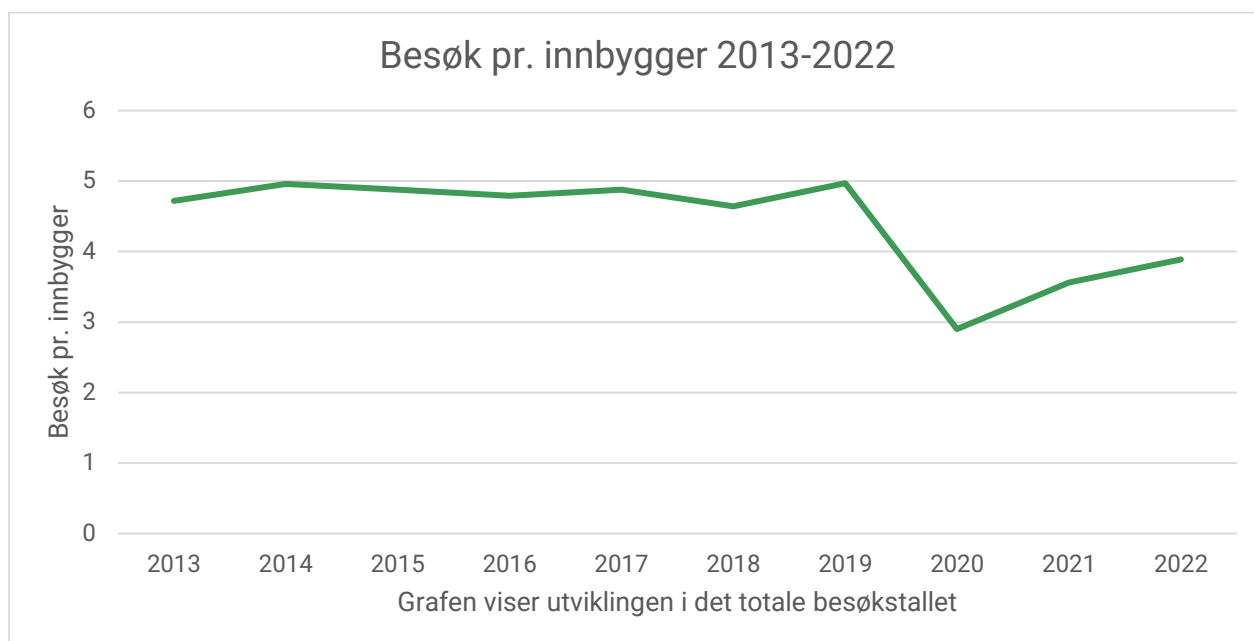
Figur 2

Figur 3

Figur 4

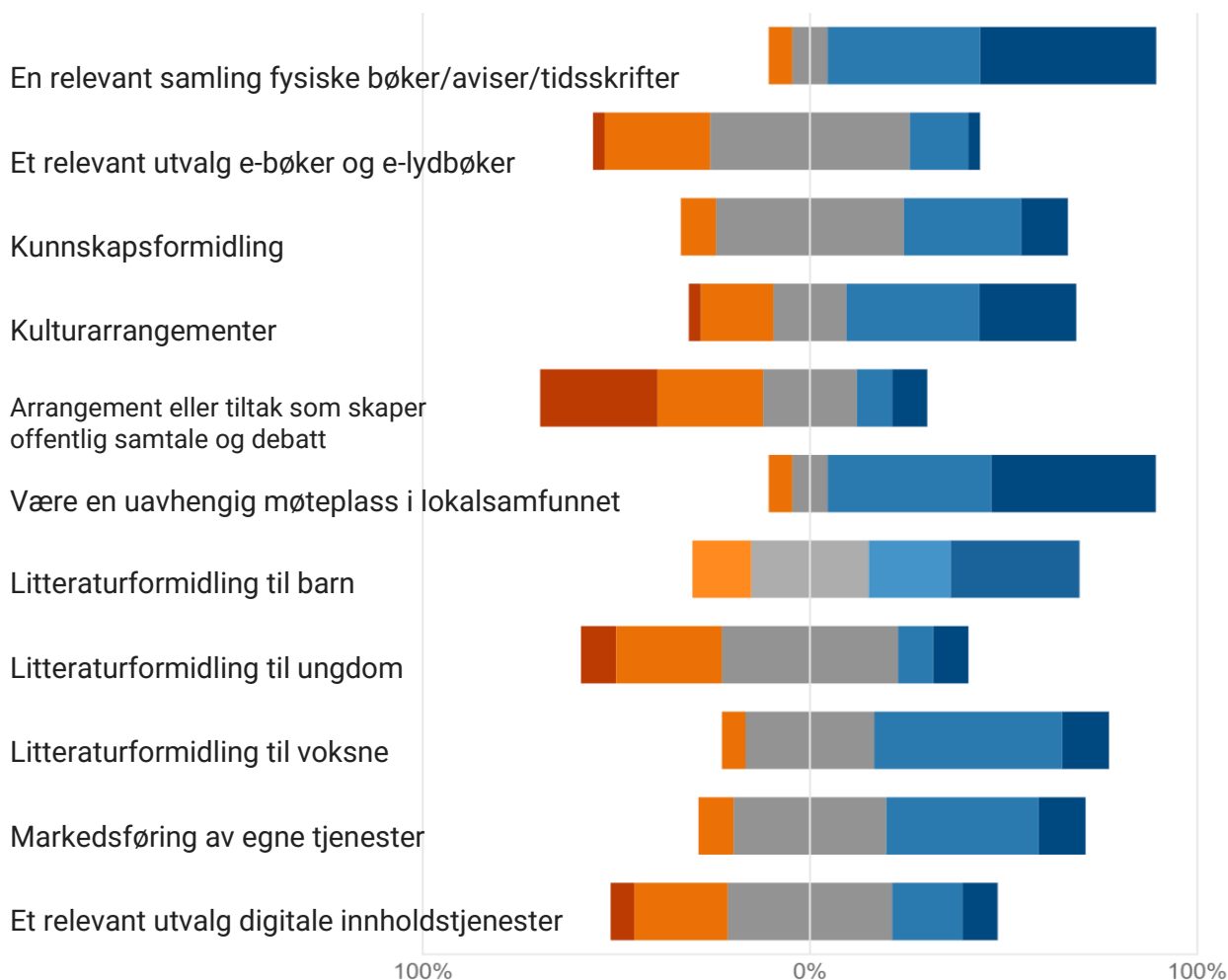
Figur 5

3. Egen vurdering av kvaliteten på tjenestene

I spørreundersøkelsen om ressursbehov ba vi biblioteklederne svare på følgende spørsmål:

Hvordan vurderer du kvaliteten på følgende tjenester i ditt bibliotek på bakgrunn av kravene i Folkebibliotekloven?

■ Lav ■ Delvis lav ■ Verken lav eller høy ■ Delvis høy ■ Høy

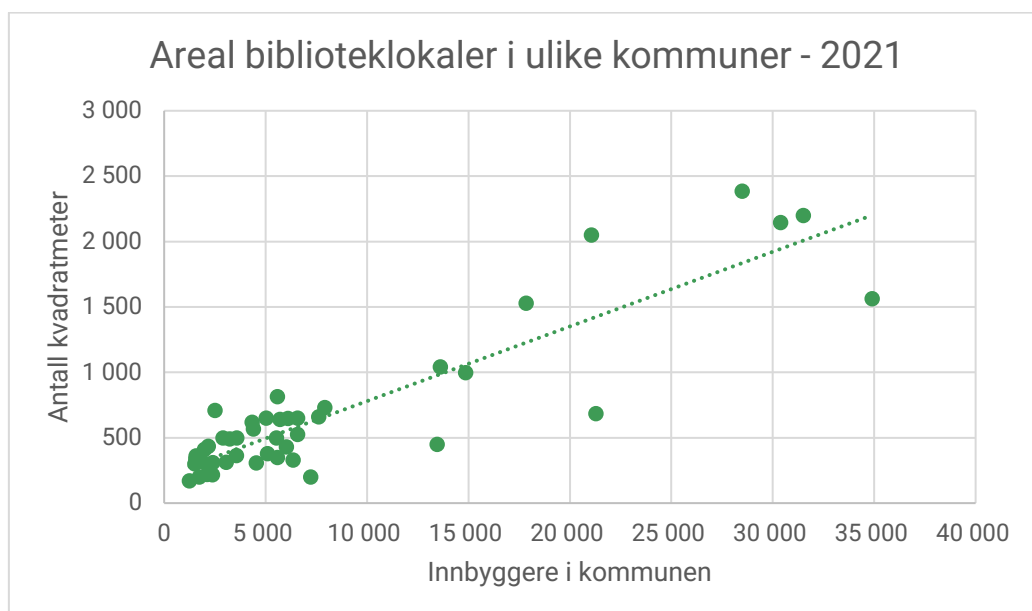
Oppsummert:

- 84,9 prosent mener de har en relevant samling fysisk materiale.
- 18,2 prosent mener de har et relevant utvalg e-medier.
- 42,4 prosent oppgir delvis høy eller høy kvalitet på kunnskapsformidling.
- 59,9 prosent oppgir delvis høy eller høy kvalitet på kulturarrangement.
- 18,2 prosent oppgir delvis høy eller høy kvalitet på arrangement som skaper offentlig samtale og debatt
- 84,8 prosent oppgir delvis høy eller høy kvalitet på biblioteket som møteplass
- 54,5 prosent oppgir delvis høy eller høy kvalitet på litteraturformidling til barn
- 18,2 prosent oppgir delvis høy eller høy kvalitet på litteraturformidling til ungdom
- 60,6 prosent oppgir delvis høy eller høy kvalitet på litteraturformidling til voksne
- 51,5 prosent oppgir delvis høy eller høy kvalitet på egen markedsføring
- 27,3 prosent oppgir delvis høy eller høy kvalitet på utvalget av digitale innholdstjenester

4. Biblioteklokaler og åpningstid

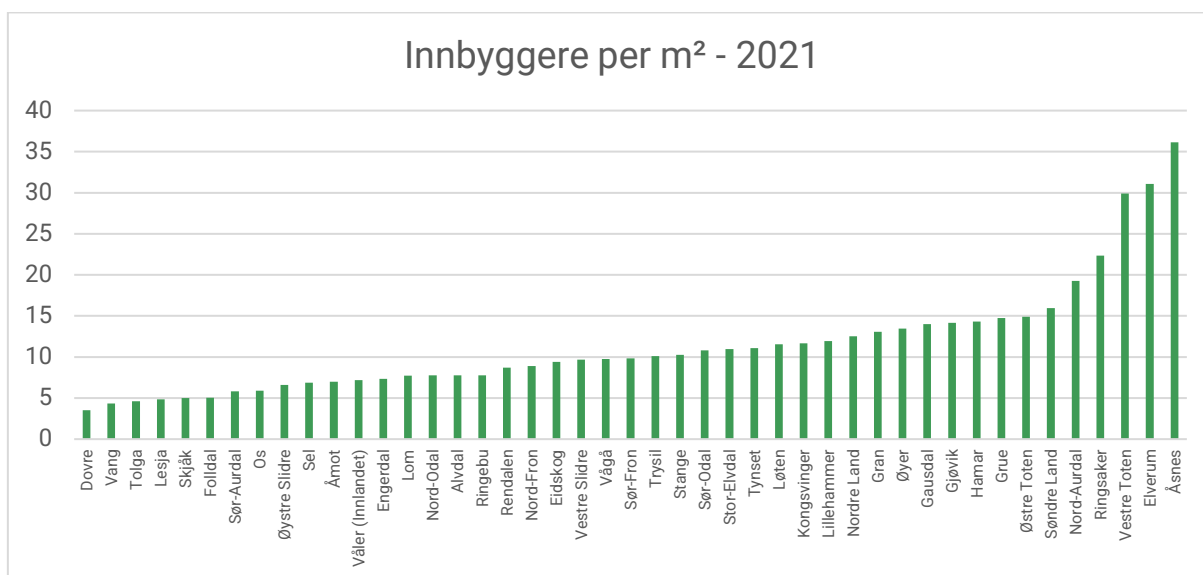
I Innlandet er det stor variasjon på størrelsen og kvaliteten på biblioteklokalene. Enkelte kommuner har lokaler som ikke er pusset opp siden 90-tallet, andre har nye, arkitekttegnede lokaler. Det mest spektakulære biblioteket finner vi kanskje i Nord-Odal, hvor det utgjør hjertet av det mye omtalte bygget *Samling* fra 2020.

I bibliotekstatistikken ser vi at størrelsen på biblioteklokalene har en klar sammenheng med kommunestørrelsen, men at det også varierer kraftig mellom enkeltbibliotek. F. eks. ser vi at Elverum (685m²) med over tjue tusen innbyggere har mindre lokaler enn Dovre (710m²), som bare har omtrent to og et halvt tusen innbyggere. Åsnes (200m²) har de minste lokalene i forhold til innbyggertallet (figur 7).

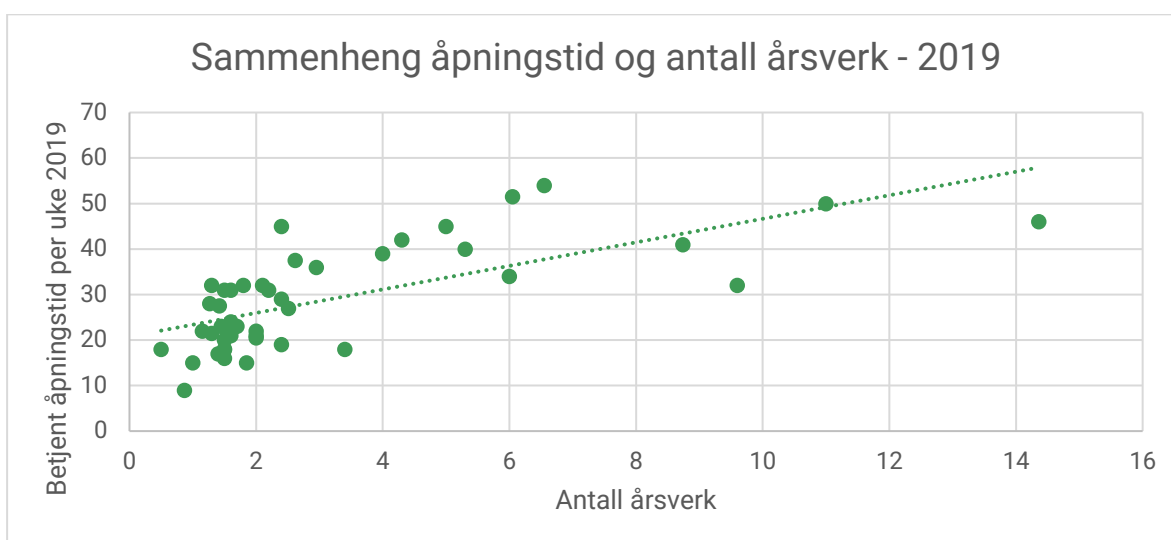
Figur 6. Hvert punkt i figuren representerer en kommune (med antall innbyggere og antall m² i sine biblioteklokaler)

Figur 7. Figuren viser hvor mange innbyggere kommunen har per m² av biblioteklokalet. Tallet i seg selv sier ikke noe om hvor godt tilpasset lokalene er innbyggerne, men gir en indikasjon på størrelse.

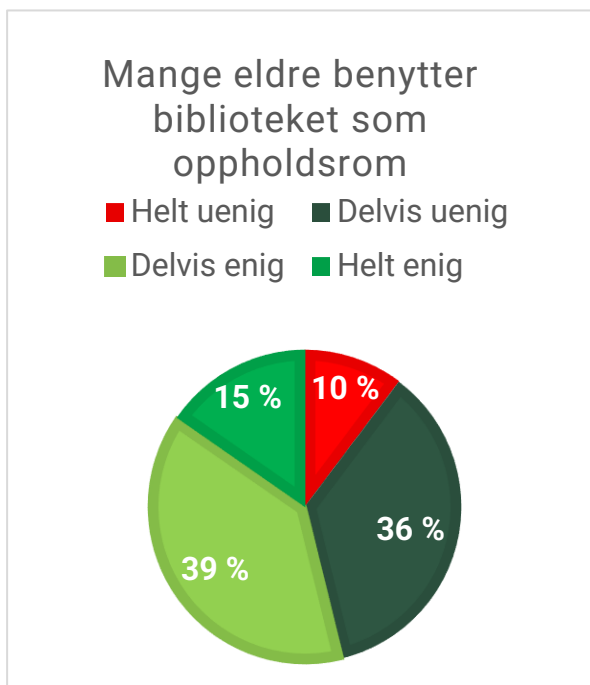
Vi ser at det også er en logisk sammenheng mellom antall timer et bibliotek har betjent åpningstid i uka og hvor mange årsverk biblioteket har. I de minste kommunene – med få ansatte – er de betjente åpningstidene betraktelig kortere enn i større kommuner med flere ansatte. Kommunen med kortest betjent åpningstid har åpent kun 9 timer i uka, mens biblioteket med lengst åpningstid har åpent 54 timer i uka.

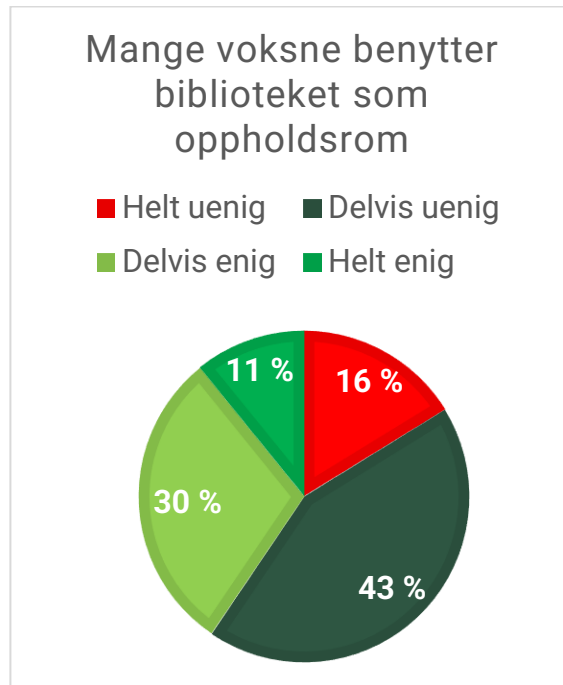
Figur 8. Hvert punkt i figuren representerer en kommune (med antall årsverk og antall timer betjent åpningstid per uke).

I likhet med areal og åpningstid ser vi at bruken av biblioteket som oppholdsrom varierer mellom kommunene. Vi ser at langt flere barn benytter biblioteket som oppholdsrom enn voksne og ungdommer.

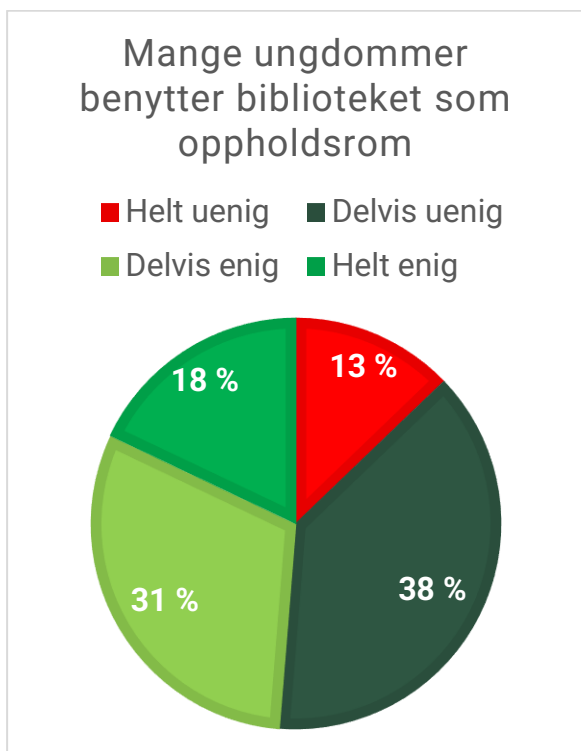
Vi ba biblioteksjefene vurdere følgende påstander:

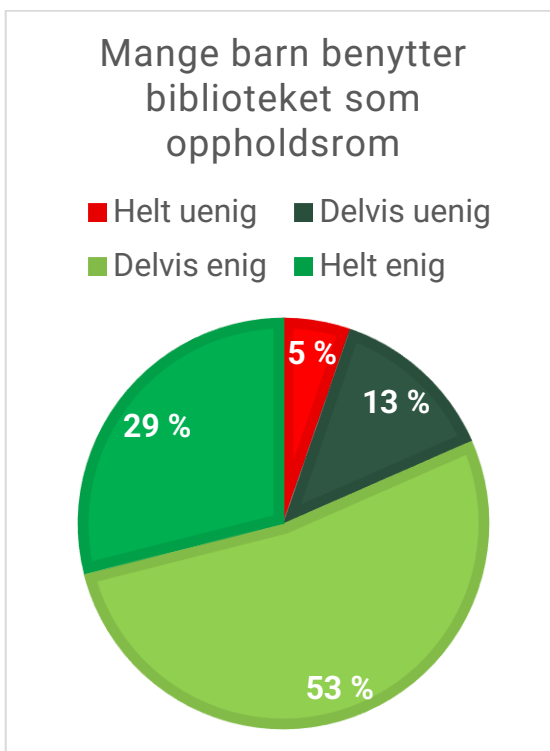
Figur 9.

Figur 10.

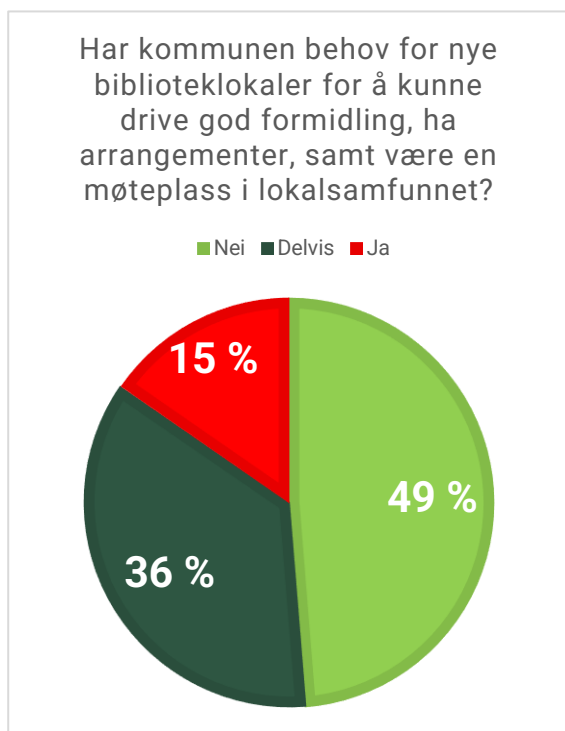

Figur 11

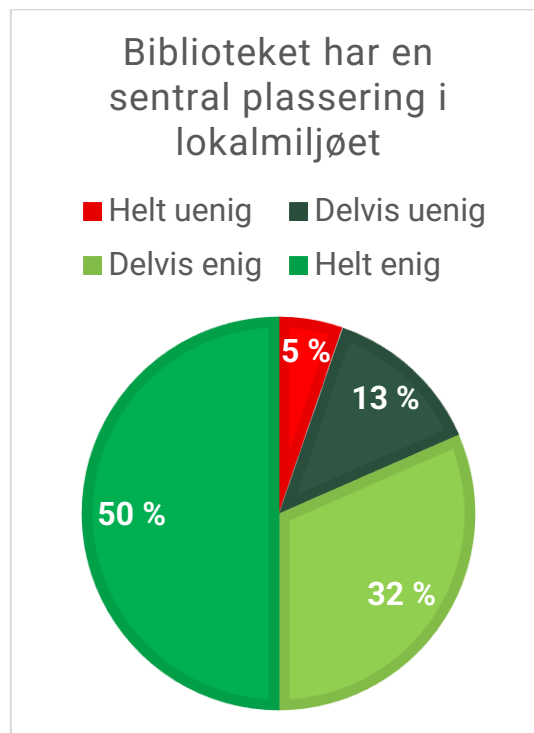

Figur 12

I kartleggingen (2022) ba vi biblioteksjefene også svare på følgende spørsmål:

Figur 25

Figur 26

5. Oppfølging av skolebibliotek og andre tilleggsoppgaver

Folkebibliotekene i Innlandet samarbeider med skolebibliotekene i sin kommune på ulikt vis. I kartleggingen (2022) oppga kun fem bibliotek at de ikke hadde en aktiv rolle i utviklingen/oppfølgingen av kommunens skolebibliotek, mens 21 svarte at de hadde en aktiv rolle og 13 svarte at de hadde en delvis aktiv rolle. I spørreundersøkelsen fra 2023 anslår bibliotekene at ca. **7,5 prosent av årsverkene** brukes på arbeid med skolebibliotekene i kommunen.

Dette arbeidet kan inkludere (sitater fra spørreundersøkelsen):

- Møter med skolebibliotekarene 2 til 4 ganger pr. måned
- Vi brukes som rådgivere
- Vi låner ut bokkasser og har halvårlige samlinger.
- Arbeider på skolebiblioteket en dag i uka.
- Vi rydder (kasserer), systematiserer og merker bøker. Er der 2 dager i måneden.

Antallet tilleggsoppgaver som folkebibliotekene blir gitt av kommunene ser ut til å øke år for år i Innlandet. I spørreundersøkelsen svarer bibliotekene at de totalt bruker ca. **3,5 prosent av årsverkene** på tjenester som ikke handler om bibliotekdrift. Denne andelen varierer kraftig mellom enkeltbibliotekene; enkelte har ingen tilleggsoppgaver i det hele tatt, andre bruker en stor andel av arbeidstiden på disse tjenestene.

Tilleggsoppgavene inkluderer:

- Drifte BUA (utstyrsbank)
- Drifte kommunens servicetorg
- Turistinformasjon
- Innbyggertorg
- Billettsalg
- Drifte digitalt servicesenter
- Verneombud for ansatte på kommunehuset
- Gjennomføre valg
- Digital opplæring
- Utleie av rom
- Resepsjon for rådhuset
- Verneombud for ansatte på kommunehuset
- Gjennomføre valg
- Digital opplæring
- Utleie av rom
- Resepsjon for rådhuset

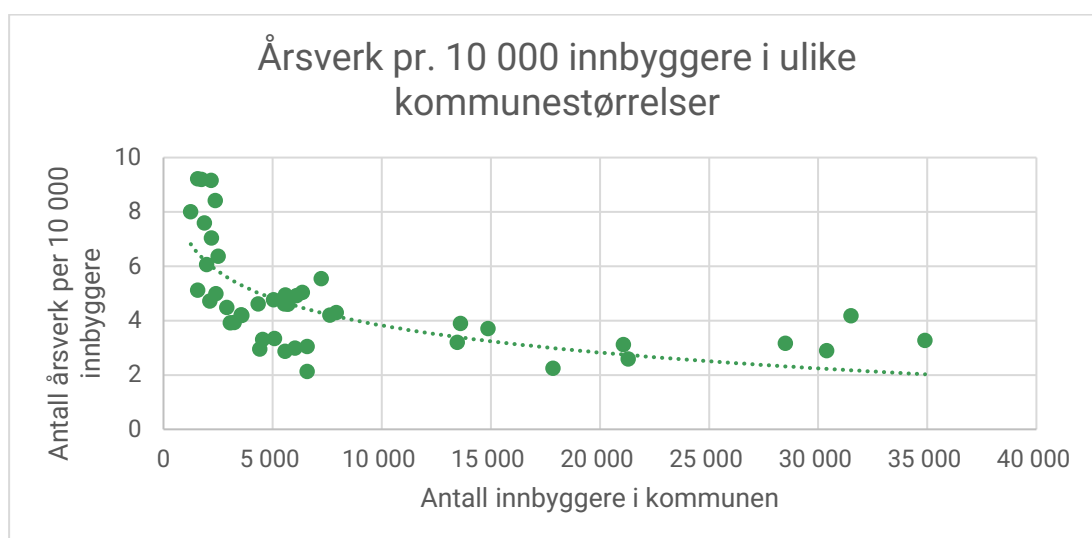
6. Overordnet satsing

I rapporten om utviklingen av folkebibliotekene fra 2014–2021 så vi at det totalt sett *ikke* hadde funnet sted en overordnet satsing på folkebibliotek, selv om lovendringen skulle legge til rette for dette. Hvert årsverk i folkebibliotekene må betjene flere innbyggere i dag enn for ti år siden, i tillegg til å måtte oppfylle de utvidede kravene som stilles av folkebibliotekloven.

I Innlandet vet vi at det er stor variasjon mellom hvordan kommunene satser på bibliotek. Ofte er det ingen klar sammenheng mellom ambisiøs investering i nye lokaler, størrelsen på mediebudsjettet og antall årsverk. Enkelte biblioteksjefer gir tilbakemelding om at de er en naturlig del av kommuneadministrasjonen, inngår i planverk og helhetlig innsats, mange opplever å være isolert i egen organisasjon og blir ikke hørt med sine behov. Kun 15 av 46 kommuner har egen bibliotekplan.

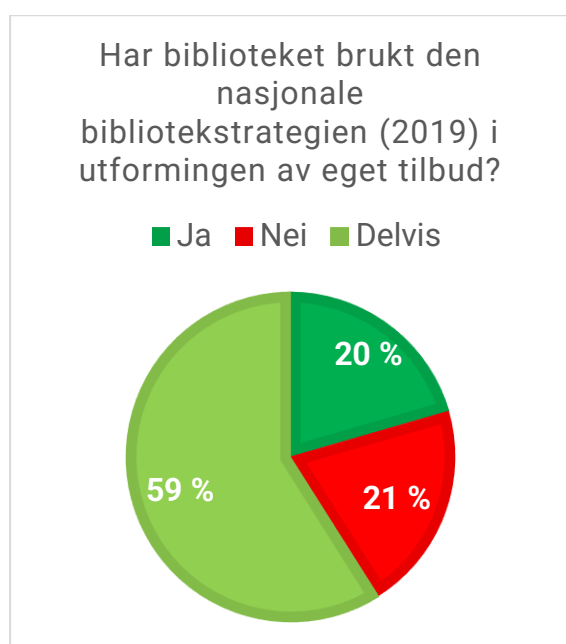
Generelt kan vi si at de minste kommunene har flest årsverk i forhold til innbyggertall, men at de allikevel melder om de største utfordringene knyttet til bemanning. Dette handler om at arbeidsmengden som skal til for å betjene et grunntilbud (drive samlingsutvikling, ha betjent åpningstid og gjennomføre arrangementer) ikke øker proporsjonalt med kommunestørrelsen, men kan fordeles på en mer effektiv måte mellom de ansatte i større kommuner. Dette, i kombinasjonen med alle ekstraoppgavene bibliotekene er blitt tildelt, kan være årsaken til at få bibliotek prioriterer å jobbe aktivt med utviklings- og formidlingsprosjekter. 85 prosent av bibliotekene i Innlandet oppgir at for få ansatte er årsaken til at de ikke jobber mer med prosjekter.

Misforholdet i årsverk/behov kan slå feil ut i ulike statistikker (Kostrastatistikk, bibliotekstatistikk, Kulturindeksen osv.), hvor det da synes som om små kommuner satser mer på biblioteker, mens de i realiteten har akkurat nok bemanning til å kunne tilby en tjeneste i det hele tatt.

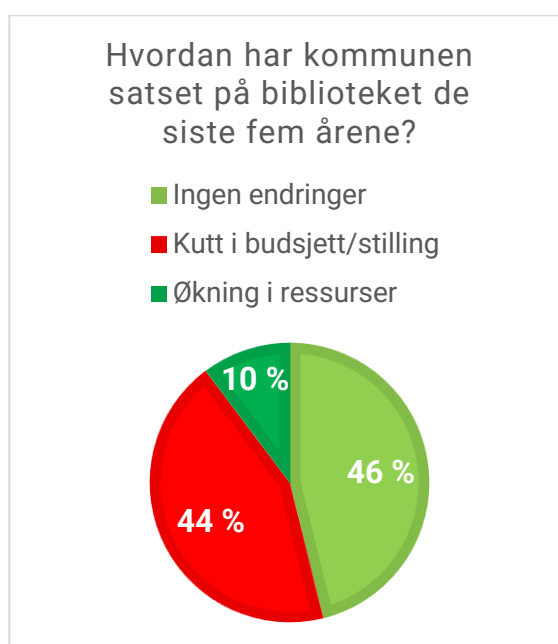

Figur 27. Hvert punkt i figuren representerer en kommune (med antall innbyggere og et beregnet antall årsverk per 10 000 innbyggere. I kommuner med under 10 000 innbyggere er det reelle antallet årsverk betydelig lavere. F. eks. vil en kommune med 1 årsverk og 1500 innbyggere ha et beregnet antall årsverk på 6,7 per 10 000 innbyggere. Figuren er kun ment å illustrere sammenhengen mellom kommunestørrelse og antall årsverk i forhold til innbyggertall.

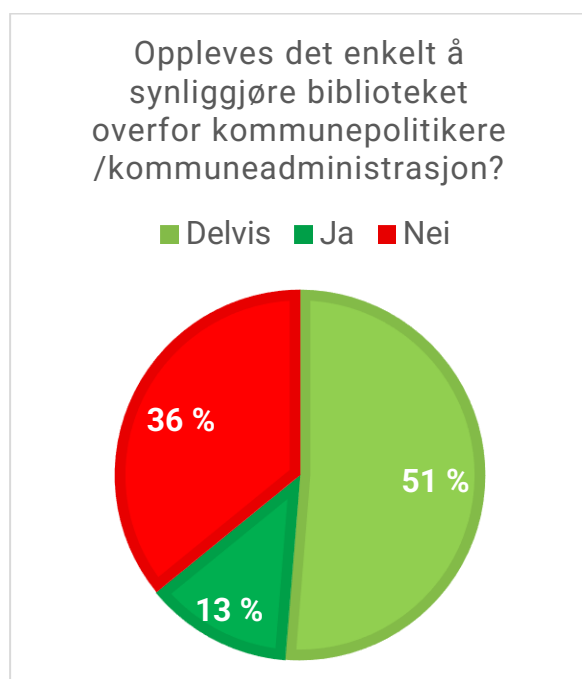
Spørsmål fra kartleggingen (2022):

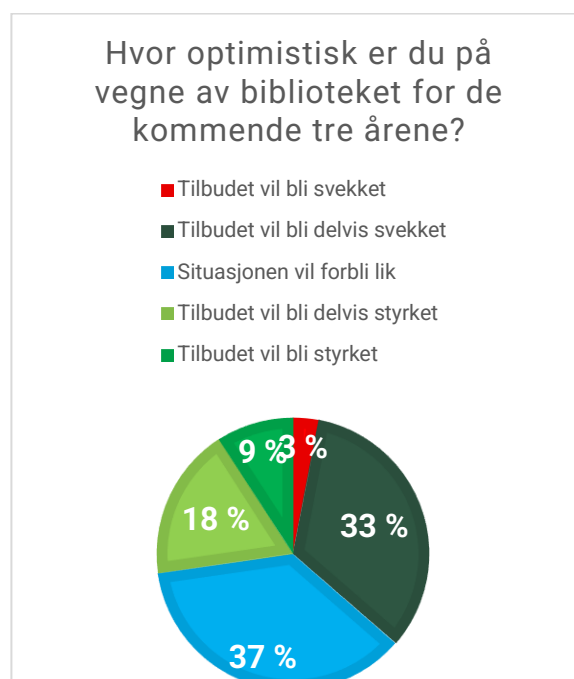
Figur 36

Figur 37

Figur 38

Figur 39

7. Folkebibliotekene i årene som kommer

I rapporten om Folkebibliotekloven (2014) konkluderte vi med at det fremdeles ligger et stort potensial i å satse mer på folkebibliotekene. I tillegg til å kunne svare bedre på kravene i folkebibliotekloven og målene i den nasjonale bibliotekstrategien, viser svarene fra biblioteksjefene i spørreundersøkelsene at økt satsing på bibliotek kan bidra til å håndtere flere ulike samfunnsutfordringer.

Mange bibliotek rapporterer at de allerede arbeider aktivt med – eller ønsker å arbeide med – følgende utfordringer:

- integrering
- forhindre utenforskap
- utjevne sosiale forskjeller
- skape møteplasser
- øke digital kompetanse
- styrke lesing og litteratur
- skape en aktiv samfunnsdebatt

I den nasjonale bibliotekstrategien (2019) beskrives folkebibliotekene som en uunnværlig arena for demokrati og dannelse når samfunnsdebatten fragmenteres, kunnskap utfordres og møteplassene forsvinner.

I Innlandet er bibliotekene bevisst dette ansvaret, men svært presset på bemanning. Dette fører til at en del av bibliotekene har begrenset betjent åpningstid, få arrangementer, lite samarbeid med eksterne, lav kompetanseheving blant egne ansatte og gjennomfører få eller ingen prosjekter i løpet av et år.

I den ene spørreundersøkelsen (2023) ba vi biblioteksjefene i Innlandet svare på hvordan en 70% økning i antall årsverk ville påvirket driften ved deres bibliotek. Denne økningen tilsvarer gjennomsnittlig bemanning i Sverige, Danmark og Finland. Svarene illustrerte godt ulikhetene i ressurser og utfordringer som allerede finnes. De dårligste stilte bibliotekene ville brukt økningen på å utvide åpningstid, gjennomføre arrangementer og bedre grunntilbudet. Bibliotekene som ligger over gjennomsnittet på bemanning så tydeligere potensialet for å bidra ytterligere i samfunnsutviklingen enn de gjør allerede. Dette indikerer at ressursituasjonen slik den er i dag også påvirker visjonen av hva et godt bibliotek kan være hos de enkelte biblioteksjefene.

Hamar bibliotek ligger over gjennomsnittet med 13,15 årsverk pr. i dag. Allikevel hadde biblioteksjef Per Olav Sanner en tydelig plan for hvordan han ville anvendt ni ekstra årsverk:

«Vi har 13,14 årsverk i dag. En økning på 70% ville gitt ca. 22,4 årsverk, drøyt 9 årsverk mer enn i dag. Disse ville vi disponert som følger (alle i fulle stillinger):

- 2 skolebibliotekkoordinatorer
- 2 barne- og ungdomsbibliotekarer/-formidlere
- 1 produsent/redaktør for digitalt innhold (CMS, nettsted, sosiale medier)
- 1 frivilligkoordinator (leseombud, språktreff)
- 1 IKT-veileder/kursholder for bibliotekets besøkende
- 1 voksenbibliotekar/-formidler
- 1 oppsøkende bibliotekar (hjemmeboende eldre/uføre, barn og unge der de ferdes

Dette ville i sum forsterket bibliotekets evne til å støtte opp om kommunens mål om å utjevne digitale og økonomiske skiller, styrke inkludering og medborgerskap på tvers av kultur, språk, alder og funksjonsevne. Dette ville også styrket arbeidet vårt for å fremme leseglede, lesemestring og informasjonskompetanse, spesielt i samarbeid med skolebibliotekene og skolene.»

I de ulike besvarelsene er det mange punkter som går igjen hos de fleste:

- Øke aktivitetsnivået/antall arrangement
- Jobbe mer med prosjekter
- Mer formidling: skoler/barnehage/eldre
- Bedre åpningstider/flere ansatte på jobb
- Mer samarbeid med eksterne organisasjoner/frivillige/kommunen
- Mer gratis aktiviteter rettet mot familier med dårlig økonomi
- Samtaler og debatter som kan styrke lokaldemokratiet og det lokale engasjementet
- Bedre møteplasser/få folk sammen

8. Kilder

Kulturdepartementet. (2019) *Nasjonal bibliotekstrategi 2020–2023 – Rom for demokrati og dannelse*.

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nasjonal-bibliotekstrategi-2020-2023--rom-for-demokrati-og-dannelse/id2667015/>

Nasjonalbiblioteket. (2023). *Statistikk for folkebibliotek*.

<https://bibliotekutvikling.no/statistikk/forside/statistikk-for-folkebibliotek/>

Innlandet fylkesbibliotek. (2022). *Status 22*. Upublisert spørreundersøkelse.

Innlandet fylkesbibliotek. (2023). *Kartlegging av ressursbehov i folkebibliotekene i Innlandet*. Upublisert spørreundersøkelse.

Innlandet fylkesbibliotek. (2023). *Folkebibliotekloven (2014) – Hva førte den til?* Statistikkrapport.

Innlandet
fylkeskommune